

Jaarplan 2018



Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
1. Strategisch programma 2014 – 2018	5
1.1 Missie en uitgangspunten	5
1.2 Uitvoering	6
2. Trends en ontwikkelingen	7
2.1 Gemak dient de mens	7
2.2 Nieuwe economische werkelijkheid	7
2.3 Personal Finance is mainstream	8
2.4 Zelfredzaamheid?	8
3. Kernprojecten	9
3.1 Financieel gezonde werknemers	9
3.2 Financiële vaardigheden in het onderwijs	10
3.3 Financiële veerkracht voor later	14
3.4 Zzp'ers	15
3.5 Overige thema's	16
4. Ondersteunende activiteiten	17
4.1 Onderzoek	17
4.2 Netwerk en kennisdeling	17
4.3 Positionering en communicatie	18
Bijlage I: Kerncijfers 2017	21
Verankering in het onderwijs	21
Week van het geld	22
Pensioen	25
Online	26

Voorwoord

De economie groeit. De wereldhandel neemt in 2018 sterk toe en Nederlandse bedrijven draaien goed. Ook de verwachtingen voor de jaren daarna zijn positief. Dat is natuurlijk goed nieuws voor Nederland als geheel. Toch zijn er ook zorgelijke geluiden. Zo blijkt uit onderzoek dat het voor veel inwoners van ons land – waaronder ouderen - lastiger wordt om hun huishoudbegroting rond te krijgen. En er zijn nog steeds veel huishoudens met problematische schulden. Ook voor de jongere inwoners van ons land verandert er veel. Onderzoeken wijzen uit dat zij het lastig vinden om met geld om te gaan.

Ondertussen gaan technologische ontwikkelingen in een rap tempo verder. Bedrijven kunnen (na toestemming van de rekeninghouder) toegang krijgen tot de bankrekening. Misschien levert dit wel een opleving van digitale huishoudboekjes op, waardoor rekeninghouders beter inzicht krijgen in hun inkomsten en uitgaven. En het biedt mogelijkheden voor nieuwe producten en diensten. Daarnaast zien we ook uiteenlopende ontwikkelingen op de arbeidsmarkt: meer zzp'ers, minder vaste contracten en meer flexibele werkafspraken. Daarnaast schuift de pensioendatum steeds verder op en wordt duurzame inzetbaarheid van werknemers van steeds groter belang.

Zoals uit het bovenstaande blijkt, blijft een stimulans tot financieel verantwoord gedrag nodig voor alle leeftijdsgroepen en alle lagen van de bevolking. Dat brengt me meteen ook op de doelstelling van Wijzer in geldzaken. Zorgen voor financiële veerkracht. De partners van Wijzer in geldzaken werken met veel energie samen om dit te bereiken.

In 2018 zetten we de gezamenlijk ingezette koers door. Innovatie en effectiviteit zijn daarbij kernwoorden. Uiteraard organiseert Wijzer in geldzaken dit jaar weer de Week van het geld en de Pensioen3daagse. In de Week van het geld zetten we in op verbreding en verdieping van het thema, bijvoorbeeld door te stimuleren dat docenten meerdere keren per jaar lesgeven over omgaan met geld. In de Pensioen3daagse zien we dat we 55-plussers goed bereiken. Samen met experts gaan we verder werken aan manieren om ook de 55-mindoelgroep aan te zetten tot actie ten aanzien van hun pensioen. We gaan ook verder met het ondersteunen van werkgevers bij het bevorderen van de financiële fitheid van hun werknemers, en van ZZP'ers bij het omgaan met een fluctuerend inkomen. En we gaan de verankering van financiële vaardigheden in het onderwijs uitbouwen richting de onderbouw van het vmbo. In 2018 bestaat het platform Wijzer in geldzaken 10 jaar. Dit vierden we met een symposium op 21 juni.

Al deze plannen kunnen we alleen uitvoeren met intensieve samenwerking met onze partners. Ik wil hen bedanken voor hun inzet in het afgelopen jaar. We hopen ook in 2018 gezamenlijk onze doelen te bereiken.

Anita van den Ende

**Voorzitter Wijzer in geldzaken,
Mede namens de erevoorzitter**

Leeswijzer

In 2018 gaat Wijzer in geldzaken het vijfde en laatste jaar in van het Strategisch Programma 2014-2018.

Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van de **uitgangspunten** van het strategisch programma, die ook in 2018 aan de basis liggen van alle activiteiten van het platform.

Hoofdstuk 2 bevat **trends en ontwikkelingen** die relevant zijn voor de missie van Wijzer in geldzaken. De meeste van deze trends zijn vooral van belang voor de lange termijn. Dit hoofdstuk is dan ook een opmaat voor het strategisch programma voor 2019 t/m 2023. Een aantal trends is echter ook al voor 2018 van belang.

Wijzer in geldzaken focust op een beperkt aantal kernprojecten. Binnen deze kernprojecten meten we de effectiviteit en innoveren we om de impact te vergroten. Soms worden nieuwe kernprojecten geïnitieerd.

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de **kernprojecten**, met voor elk van deze projecten de strategische doelstelling, de huidige stand van zaken, de accenten en innovaties die in 2018 worden ingezet, en een opsomming van de activiteiten voor 2018.

Wijzer in geldzaken verricht een aantal activiteiten ter ondersteuning van de kernprojecten en van de activiteiten van partners. **Hoofdstuk 4** besteedt aandacht aan deze **ondersteunende activiteiten**: onderzoek, communicatie en kennisdeling.

In **Bijlage I** is een overzicht opgenomen van de belangrijkste **resultaten en effecten** van de afgelopen jaren. **Bijlage II** bevat een samenvatting van onderzoek naar de **effectiviteit** van interventies gericht op het bevorderen van verantwoord financieel gedrag

Strategisch programma 2014 – 2018

1.1 Missie en uitgangspunten

In het strategisch programma van Wijzer in geldzaken is de volgende **missie** geformuleerd:

Wijzer in geldzaken is hét platform waarin partners hun krachten bundelen om verantwoord financieel gedrag in Nederland te bevorderen.

Bij de missie horen vijf **strategische uitgangspunten**:

- 1. Bevorderen van verantwoord financieel gedrag in Nederland staat centraal.** De activiteiten van Wijzer in geldzaken richten zich op het bevorderen van de drie aspecten van verantwoord financieel gedrag, te weten: (1) management van geld, (2) financieel plannen en (3) financiële producten kiezen.
- 2. Focus op specifieke levensgebeurtenissen en bijbehorende doelgroepen.** Wijzer in geldzaken focust op **specifieke thema's** en richt zich op het behalen van zoveel mogelijk **impact** op deze thema's. Het platform werkt daarbij zowel aan het maximaliseren van het **bereik** als aan het realiseren van een zo groot mogelijk **effect** in termen van verantwoord financieel gedrag.
- 3. Meer impact door krachtenbundeling.** De activiteiten van Wijzer in geldzaken bieden partners de gelegenheid om vanuit hun eigen expertise en kanalen **bij te dragen aan de missie van het platform**. Wijzer in geldzaken stimuleert ook **kennisdeling** met en tussen partijen (nationaal en internationaal), zodat het platform relevante inzichten kan gebruiken om de effectiviteit te vergroten. Het platform werkt samen met organisaties die in de positie zijn om het **gedrag** van Nederlanders te beïnvloeden voor de gekozen thema's en doelgroepen.
- 4. Meer impact door professionalisering.** Wijzer in geldzaken ondersteunt beleidsmakers bij het ontwikkelen van effectieve interventies, die zich richten op het verbeteren van de **keuzearchitectuur**. Het platform stimuleert en initieert de **ontwikkeling van instrumenten** die verantwoord financieel gedrag van consumenten bevorderen. De **distributiekkanalen** van partners worden ingezet om gezamenlijk een zo groot mogelijk bereik te genereren. De website www.wijzeringeldzaken.nl is een strategisch kanaal om consumenten te bereiken.
- 5. Meer impact door innovatie.** Wijzer in geldzaken gebruikt **wetenschappelijke inzichten** om innovatieve interventies te ontwikkelen en ondersteunt het gebruik van deze inzichten door partners. Wijzer in geldzaken draagt bij aan de vergroting van deze inzichten door de **effectiviteit** van interventies te toetsen.

1.2 Uitvoering

Het strategisch programma bevat een aantal afspraken over de uitvoering van de activiteiten van het platform Wijzer in geldzaken. Deze afspraken hebben tot doel om met de beschikbare middelen zoveel mogelijk **impact** te realiseren.

- 1. Positionering.** Het gezamenlijk label *Wijzer in geldzaken* vervult een belangrijke rol bij het realiseren van de ambities van het platform. Voor partners staat *Wijzer in geldzaken* voor het **collectieve commitment** om verantwoord financieel gedrag in Nederland te bevorderen. Voor stakeholders is *Wijzer in geldzaken* een **autoriteit** op dit terrein en voor consumenten is *Wijzer in geldzaken* een **betrouwbare** partij, waar zij terecht kunnen voor laagdrempelige hulpmiddelen en tools om hun huishoudfinanciën voor nu en later op orde te brengen en te houden.
- 2. Partners.** De kracht van het platform staat of valt bij de samenwerking tussen partners. **Krachtenbundeling** zorgt ervoor dat de consument een geïntegreerde aanpak aangeboden krijgt en dat de expertise en kanalen van partners optimaal worden benut. En **kennisdeling** zorgt ervoor dat de effectiviteit van interventies steeds verder wordt vergroot.
- 3. Programmabureau.** Het programmabureau vervult een voortrekkersrol bij het bevorderen van verantwoord financieel gedrag in Nederland en fungeert als **aanjager** van de activiteiten van het platform. Het programmabureau neemt initiatieven, verbindt partners aan elkaar, coördineert activiteiten en ontwikkelt tools die consumenten helpen bij het nemen van financiële beslissingen.
- 4. Internationale samenwerking.** Wijzer in geldzaken wisselt – vooral via het Internationaal Netwerk voor Financiële Educatie (INFE) van de OESO – **kennis en ervaringen** op het terrein van verantwoord financieel gedrag uit. Dit biedt de kans om te leren van *good practises* in het buitenland en om Nederland op de kaart te zetten als gidsland op het terrein van het bevorderen van verantwoord financieel gedrag.
- 5. Governance.** H.M. Koningin Máxima vraagt als **erevoorzitter** aandacht voor het belang van financiële vaardigheden en spreekt met belanghebbenden over de wijze waarop financiële zelfredzaamheid kan worden vergroot. De **stuurgroep** geeft richting aan de activiteiten van het platform door het strategisch programma, jaarplannen, begrotingen en prioriteiten vast te stellen. De **programmaraad** adviseert de stuurgroep op strategisch niveau. Leden van de stuurgroep en programmaraad vervullen daarnaast een belangrijke rol als **ambassadeur** van Wijzer in geldzaken naar hun eigen organisaties. Rondom specifieke thema's of kernprojecten kunnen **expertgroepen** worden ingesteld, die plannen voor deze thema's ontwikkelen en ze vertalen naar hun eigen organisaties.
- 6. Wetenschappelijke inzichten.** Om de **effectiviteit** van interventies te verbeteren, zoekt Wijzer in geldzaken samenwerking met wetenschappers op terreinen als gedragseconomie, (social) marketing, ondernemerschap, management van geld, pensioenen en verzekeren.
- 7. Focus op resultaat en inzet van middelen.** Elk jaar focust Wijzer in geldzaken op een beperkt aantal **thema's** en **kernprojecten** centraal. De stuurgroep kiest elk jaar de thema's waarop Wijzer in geldzaken zich gaat richten. Binnen het jaarplan en de begroting heeft het programmabureau het mandaat om de geplande activiteiten ten uitvoer te brengen en de middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten. Dit gebeurt uiteraard in overleg met partners, via expertgroepen, stuurgroep en programmaraad.

2. Trends en ontwikkelingen

2.1 Gemak dient de mens



Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in rap tempo op. Dit heeft grote impact op de manier waarop we met geld omgaan en financiële beslissingen nemen. Aan de ene kant wordt **geld onzichtbaarder**. En de **online economie** groeit snel. Dit maakt het makkelijker voor mensen om vanuit de luie stoel geld uit te geven en moeilijker om grip te houden op hun huishoudportemonnee.

Aan de andere kant zorgen technologische ontwikkelingen ervoor dat er veel meer mogelijkheden zijn voor **ondersteuning, overzicht en inzicht**. **Mobiele technologie** zorgt ervoor dat mensen altijd en overal toegang hebben tot hun financiële gegevens. Er komen steeds meer **slimme financiële producten** beschikbaar, die mensen helpen om automatisch te sparen of beleggen of hun verzekeringen aan te passen aan hun persoonlijke situatie of zelfs hun rijstijl. En **robo-advisering** is in opkomst, waardoor financiële diensten voor meer mensen toegankelijk worden. Dit zijn ontwikkelingen die nieuwe mogelijkheden bieden, maar ook nieuwe uitdagingen met zich meebrengen, bijvoorbeeld op het terrein van privacy en veiligheid.

Voor onze **kinderen en jongeren** betekenen deze ontwikkelingen dat ze op heel jonge leeftijd in aanraking komen met digitaal betalen, online aankopen et cetera. Om te zorgen dat kinderen en jongeren nu en later hun financiën goed kunnen regelen, is een set **nieuwe vaardigheden** nodig.

2.2 Nieuwe economische werkelijkheid



Er is veel aandacht voor **duurzame inzetbaarheid**. De **aard van het werk** verandert, ondermeer als gevolg van robotisering. Door deze transitie veranderen de eisen die aan werknemers worden gesteld. De **arbeidsverhoudingen** veranderen. Mensen **wisselen** vaker **van baan**, er komen meer **zpp'ers** en volgens het regeerakkoord wordt “vast **minder vast**, en flexibel **minder flexibel**”. Er zijn meer **tijdelijke banen en stages** in plaats van “echte” banen. Tegelijkertijd vergrijsst de bevolking - in 2019 is de helft van de bevolking 50-plusser - en moeten we **langer doorwerken**. **Financiële fitheid** en financieel inzicht zijn voorwaarden voor duurzame inzetbaarheid en mobiliteit.

Er is een groep die door deze ontwikkelingen mogelijk **in de knel** komt. Hierdoor ontstaat een tweedeling op allerlei terreinen (werk, kennis, onderwijs en inkomen). Uit het PISA-onderzoek dat in 2017 werd gepubliceerd blijkt dat deze tweedeling al op jonge leeftijd begint: 15-jarigen uit lagere economische klassen scoren beduidend lager op financiële vaardigheden.

Een aantal andere maatschappelijke ontwikkelingen werkt ook door in de manier waarop mensen hun financiën managen. Door de nadruk op **verduurzaming** worden mensen gestimuleerd om te investeren in hun woning. Door de **deeleconomie** verschuift de nadruk van bezit naar gebruik. Op termijn leidt dit tot een ander uitgavenpatroon. Op terreinen als zorg en pensioen staat het **solidariteitsprincipe onder druk**.

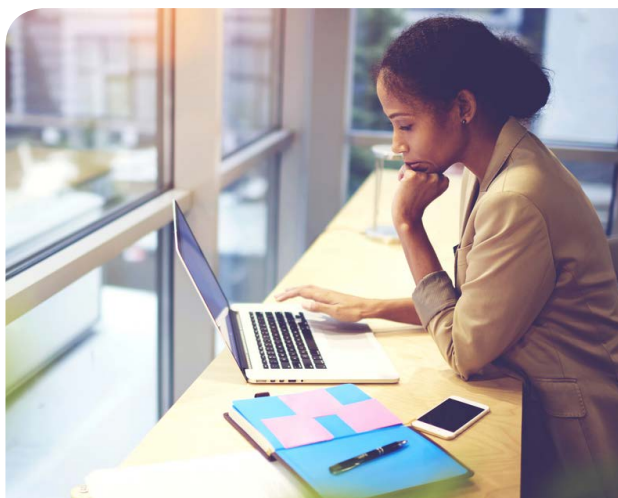
We kennen een periode van **economische groei**, en tegelijkertijd zijn drie miljoen Nederlanders **financieel kwetsbaar**¹. En voor een steeds grotere groep Nederlanders – waaronder ouderen – wordt het steeds moeilijker om de eindjes aan elkaar te knopen. En elk jaar melden zich nog steeds 90.000 nieuwe mensen bij de schuldhulpverlening². Er is meer aandacht voor de **schuldenproblematiek**. Desondanks is dit nog steeds een taboe-onderwerp. En het aanbod is versnipperd, mede door toenemende **decentralisatie**.

Mensen kijken anders aan tegen **gezag**. Instituties worden minder gemakkelijk geaccepteerd. Dat betekent dat we goed moeten nadenken over kanalen en vertrouwde afzenders.

1 Bron: CBS (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/41/drie-miljoen-nederlanders-financieel-kwetsbaar>)

2 Bron: NVVK (<http://jaarverslag2016.nvkv.eu/cijfers/index.html>)

2.3 Personal Finance is mainstream



De aandacht voor de **persoonlijke financiën** is de afgelopen jaren flink toegenomen. Alle media (kranten, tv, radio en online) hebben inmiddels een rubriek over *personal finance*. Ook bij financiële instellingen is meer nadruk komen te liggen op het bevorderen van **verantwoord financieel gedrag** van klanten, en voor **financiële educatie**. De behoefte aan **financieel advies** groeit. Mensen willen bijvoorbeeld weten of zij eerder kunnen stoppen met werken.

Financiële educatie is **bewezen effectief**, mits goed aangepakt³. Er is steeds meer kennis over wat wel en niet werkt. Maar er is op dit terrein is er ook nog veel onbekend. We zien dat bij steeds meer interventies inzichten uit gedragswetenschappen worden toegepast.

Als we kijken naar het financieel gedrag van consumenten⁴, dan zien we dat het **kortetermijngedrag verbetert**. Nederlanders gaan beter om met onze dagelijkse geldzaken, hebben minder vaak een betalingsachterstand en staan minder rood. Maar het **langetermijngedrag** – zoals plannen, sparen voor later, buffers aanleggen en voorbereiden op life events - verbetert niet of nauwelijks.

³ Zie bijvoorbeeld Nibud en Wijzer in geldzaken (<https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/effectieve-manieren-om-verantwoord-financieel-gedrag-te-bevorderen-jan2017.pdf>)

⁴ Bron: diverse onderzoeken van Nibud en Wijzer in geldzaken

2.4 Zelfredzaamheid?



De overheid worstelt met het dilemma tussen meer zelfsturing door burgers en de behoefte aan meer guidance. **Zelfredzaamheid** is daarbij vaak nog de norm, maar voor grote groepen is deze vaardigheid niet weggelegd⁵. De **regels** zijn **te ingewikkeld** geworden⁶. Hierdoor komen mensen in de problemen, bijvoorbeeld door het terugbetalen van (per ongeluk) teveel ontvangen toeslagen of dat ze juist de weg naar de toeslagen niet weten te vinden. Het **studieleenstelsel** zorgt ervoor dat lenen voor studenten de norm wordt. Partners van Wijzer in geldzaken kunnen helpen knelpunten te signaleren. Het is daarbij wel zaak om oplossingen aan te dragen.

De nieuwe **privacy-verordening** brengt grote veranderingen met zich mee ten aanzien van het gebruik van data. En de nieuwe Europese **betaalrichtlijn (PSD2)** stelt consumenten in staat om hun betaalgegevens beschikbaar te stellen aan derden. Dit biedt nieuwe kansen voor aanbieders van financiële diensten, maar ook nieuwe uitdagingen op het terrein van privacy en gegevensbescherming.

Het regeerakkoord van het Kabinet Rutte-III bevat veel **nieuwe maatregelen** die de komende jaren de huishoudportemonnee gaan raken. Voor de partners van Wijzer in geldzaken ligt er een taak om deze maatregelen te vertalen naar individuele burgers, zodat die zijn voorbereid op de effecten en zo nodig actie kunnen ondernemen.

5 Zie ondermeer het WRR-rapport *Weten is nog geen doen* (<https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen>)

6 Zie ondermeer het rapport van de Raad voor de Volksgezondheid *Eenvoud loont* (<https://www.raadrvs.nl/publicaties/item/eenvoud-loont>).

3. Kernprojecten

Wijzer in geldzaken **focus** op een beperkt aantal kernprojecten. Binnen deze kernprojecten meten we de **effectiviteit** en **innoveren** we om de **impact** te vergroten. Soms worden nieuwe kernprojecten geïnitieerd.

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de kernprojecten, met voor elk van deze projecten de **strategische doelstelling**, de huidige **stand van zaken**, de **accenten en innovaties** die in 2018 worden ingezet, en een opsomming van de **activiteiten** voor 2018.

Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen. Wat werkt?

Er is veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effectiviteit van interventies op het terrein van verantwoord financieel gedrag⁷. Nibud en Wijzer in geldzaken maakten een overzicht van de resultaten. Het onderzoek laat zien dat financiële educatie effectief kan zijn, als het op de goede manier wordt aangepakt. Financiële educatie is één van de manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen. Naast opvoeding, voorlichting, en advies. Maar dat zijn stuk voor stuk geen wondermiddelen. Ze zijn alleen effectief binnen een goede keuzearchitectuur en een goed stelsel van regels en toezicht. De kunst is om interventies te ontwikkelen, grondig te evalueren, en op basis van de uitkomsten de effectiviteit te vergroten. Zie de bijlage voor een overzicht van ingrediënten voor het ontwikkelen van effectieve interventies.

3.1 Financieel gezonde werknemers

Voorkomen van geldzorgen en bevorderen van financiële fitheid

Werkgevers zijn een belangrijk kanaal om werknemers met **geldzorgen en schulden** te bereiken. Zij zijn relatief vroeg op de hoogte van financiële problemen en van onverwachte gebeurtenissen met grote financiële gevolgen (zoals scheidingen, ziekte, overlijden van partner, etc.). Daarnaast hebben werkgevers belang bij het bevorderen van financieel fitte werknemers, omdat deze **duurzaam inzetbaar** zijn, meer openstaan voor **mobilititeit**, een **lager ziekteverzuim** hebben, **productiever** zijn en **veiliger** werken. Bovendien dalen de kosten van **loonbeslagen** bij de werkgever.

Strategische doelstelling

Werkgevers stimuleren om hun medewerkers te ondersteunen bij verantwoord financieel gedrag en tijdig financiële problemen te signaleren en aan te pakken.

Stand van zaken

- In mei 2017 is een (platform)bijeenkomst georganiseerd over financieel gezonde werknemers, met aandacht in diverse media. Op die bijeenkomst is de website [Financieel gezonde werknemers](#) (FGW) gelanceerd. Voor dit project werkten Nibud, Divosa, NVVK, het ministerie van SZW en Wijzer in geldzaken samen.
- Om de introductie van de website extra onder de aandacht te brengen, heeft het Nibud een onderzoek uitgevoerd over personeel met schulden. Het Ministerie van SZW heeft hiervoor subsidie verstrekt. Wijzer in geldzaken heeft een interne nulmeting van de website laten uitvoeren door Panteia.
- Met diverse werkgevers en koepels is besproken wat zij met dit onderwerp doen en welke acties zij kunnen ondernemen. Ook is contact gelegd met onderzoekers en met bedrijven die schuldhulpverlening en cursussen verzorgen via werkgevers.
- Verder is in 2017 bekendheid aan het onderwerp gegeven via workshops en een informatiestand op de HR-beurs Inzet op Maat (samen met Nibud), een interview in PW magazine, een gastblog op de PW Website, een nieuwsbrief en via berichten op LinkedIn.

⁷ Nibud en Wijzer in geldzaken (2017) *Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen.* (<https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/effectieve-manieren-om-verantwoord-financieel-gedrag-te-bevorderen-jan2017.pdf>)

Accenten en innovatie

In 2018 is het doel om **meer werkgevers te bereiken** en de bekendheid met financiële fitheid te vergroten. Ook verbreden we het onderwerp financiële fitheid met **mobiliteit en pensioen** (naast geldzorgen/schulden en life events). Dit maakt het voor meer werkgevers relevant.

Activiteiten 2018

- Gesprekken met individuele werkgevers en brancheorganisaties in diverse sectoren (zoals de zorg, facilitaire diensten, transport, industrie, uitzendbureaus, winkelketens, bouw), met koepels van werkgevers en werknemers en met gemeenten. Indien daarvoor interesse bestaat: enkele bijeenkomsten met groepjes werkgevers organiseren voor het uitwisselen van ervaringen en om bedrijven te inspireren tot actie (per thema, branche of regio).
- Het onderwerp verbreden naar mobiliteit en pensioen, als onderdeel van financiële fitheid/ duurzame inzetbaarheid. Hierover gaat Wijzer in geldzaken met werkgevers en financieel adviseurs in gesprek. Indien nodig wordt de website uitgebreid.
- Om de bekendheid met financiële fitheid te vergroten neemt Wijzer in geldzaken in 2018 aan minimaal twee HR-seminars deel. Dat gebeurt in april 2018 (Oostdam) en oktober 2018 (HR live) met workshops en informatiestands. Mogelijk volgt nog deelname aan een derde seminar (over HR of over schulden). Verder gaan we op zoek naar media-aandacht. Ook is het wenselijk dat de partners in dit project (Nibud, SZW, Divosa, NVVK) in hun nieuwsbrieven en bijeenkomsten aandacht (blijven) besteden aan financieel gezonde werknemers.
- Verder onderzoeken we of het mogelijk is om FGW te integreren in HR-onderwijs, bijvoorbeeld door lesmateriaal te ontwikkelen voor HBO-opleidingen (in samenwerking met Nibud). Daarnaast gaan we bekijken of financiële fitheid beter kan worden geïntegreerd in het duurzame inzetbaarheidsbeleid van bedrijven.
- We gaan bezien of onze dienstverlening aan werkgevers kan worden verbeterd, bijvoorbeeld door:
 - een toolbox te maken, zodat een werkgever onze checklists en tools kan aanpassen aan zijn huisstijl;
 - (externe) tools op de site te noemen;
 - een serie tips aan te bieden, waarbij we extra aandacht besteden aan de voordelen van FGW voor werkgevers en we goede voorbeelden delen.
- Contacten met diverse onderzoekers op het gebied van schulden, mobiliteit/HR en financieel gedrag.

3.2 Financiële vaardigheden in het onderwijs

Financiële vaardigheden van kinderen en jongeren

Financiële vaardigheden zijn essentieel om mee te kunnen doen in de 21ste eeuw. De samenleving stelt steeds hogere eisen aan de financiële vaardigheden van burgers. Zij hebben meer verantwoordelijkheid gekregen op allerlei terreinen en moeten hierdoor steeds vaker beslissingen nemen met een belangrijke financiële component. Digitalisering zorgt er bovendien voor dat de manier waarop we met geldzaken omgaan ingrijpend verandert. Daarnaast vinden veel ouders het lastig om kinderen het goede voorbeeld te geven en financieel op te voeden, met als gevolg dat veel kinderen financiële vaardigheden onvoldoende van huis uit meekrijgen. De schuldenproblematiek onder jongeren blijft een actueel thema.

Strategische doelstelling

Structurele verankering van financiële vaardigheden in het schoolcurriculum.

Twee kernprojecten richten zich op het realiseren van deze doelstelling, te weten Verankering in het schoolcurriculum (zie paragraaf 3.2.1) en de Week van het geld (paragraaf 3.2.2). Deze projecten zijn nauw met elkaar verbonden.

3.2.1. Verankering in het schoolcurriculum

Structurele aandacht voor financiële vaardigheden van kinderen en jongeren

De partners van Wijzer in geldzaken zetten zich ervoor in dat financiële vaardigheden op school worden aangeleerd. Ze spannen zich in dat verantwoord financieel gedrag gedurende de schoolloopbaan van jongeren meerdere keren per jaar aandacht krijgt. Dit doen ze door:

- Een gezamenlijk pleidooi te organiseren om financiële kennis en vaardigheden een structurele plek te geven in het onderwijscurriculum van het funderend onderwijs primair onderwijs (po) en voortgezet onderwijs (vo), en input te leveren voor de invulling van het curriculum.
- Leerkrachten en docenten te ondersteunen bij het lesgeven over leren omgaan met geld op school met behulp van praktische informatie en bruikbare lesmaterialen.
- Ouders/verzorgers te ondersteunen bij de financiële opvoeding met behulp van praktische informatie en bruikbare tools en materialen.
- Onderzoek te doen naar en kennis te delen over de effectiviteit van materialen en andere interventies.

Stand van zaken

- Financiële vaardigheden maken geen deel uit van het curriculum. Het project Onderwijs2032 is afgezwakt tot Curriculum.nu, waarbij docententeams voorstellen mogen doen voor aanpassing van het bestaande curriculum voor het basis- en voortgezet onderwijs. Rekenen, Burgerschap en Mens en Maatschappij bieden de beste aanknopingspunten om financiële vaardigheden alsnog onderdeel van het curriculum te laten uitmaken.
- De uitkomsten van het PISA-onderzoek in 2015 maken duidelijk dat bijna een vijfde deel van de 15-jarige Nederlandse leerlingen het basisniveau financiële geletterdheid niet haalt. Nog eens 18% zit op dat basisniveau. Jongeren afkomstig uit sociaaleconomisch zwakkere milieus scoren significant lager.
- Ondanks een vol curriculum vinden veel docenten, met name in het vmbo, het belangrijk dat hun leerlingen leren omgaan met geld, en deze kennis en vaardigheden direct kunnen toepassen.
- Zowel educatieve uitgeverij als organisaties uit de financiële sector en diverse stichtingen bieden lesmateriaal/activiteiten aan om jongeren financiële vaardigheden bij te brengen.
- Wijzer in geldzaken ondersteunt het promotieonderzoek van Aisa Amagir van de Hogeschool van Amsterdam naar de effectiviteit van onderwijs in financiële vaardigheden. Aisa Amagir heeft de fase van literatuurstudie afgerond. Zij heeft in 2017 onderzoek gedaan onder ruim 2.000 middelbare scholieren naar hun kennis, houding en gedrag rondom financiële vaardigheden. Tot slot heeft ze twee artikelen gepubliceerd in internationale tijdschriften.
- Het lesmateriaal voor het basisonderwijs heeft een onverminderd hoog bereik. Tijdens het schooljaar 2016-2017 zijn er ruim 23.000 lespakketten besteld. Hiermee werden zo'n 500.000 basisschoolkinderen bereikt. Deelname aan de NOT in januari 2017 leverde opnieuw veel nieuwe afnemers van lespakketten op.
- In samenwerking met de Universiteit Leiden is de effectiviteit van het lesmateriaal voor groep 7 aangetoond.

Accenten en innovatie

- Met name docenten Economie – maar ook andere vakdocenten – blijken zeer geïnteresseerd in het gevarieerde aanbod dat momenteel in de leermiddelentool staat. We kunnen hen extra bedienen door nog duidelijkere en uitgebreidere informatie te bieden over onder andere de volgende aspecten: niveau, thema en onderwerp – gerelateerd aan Nibud-leerdoelen - hoeveelheid lestijd, koppeling met bestaande vakken, prijs, bestelwijze, datum laatste update informatie.
- We houden een pilot en ontwikkelen daarin enkele lessen voor – in eerste instantie – 12 tot 15-jarigen (leerjaar 1 t/m 3) van het vmbo over financiële vaardigheden. Deze lessen sluiten direct aan bij wat leerlingen in hun eigen leven (kunnen) meemaken of wat hen direct raakt. Deze lessen zijn gericht op het bereiken van beïnvloeding van houding en gedrag en zal via een innovatief digitaal lesontwerp-platform (LessonUp) beschikbaar worden gesteld aan het onderwijs.

Activiteiten

- De huidige leermiddelentool op onze websites (wijzeringeldzaken.nl / weekvanhetgeld.nl) gaan we aanpassen zodat scholen/docenten gericht kunnen zoeken binnen het aanbod aan lesmaterialen van verschillende aanbieders over financiële vaardigheden. Ze kunnen selecteren op elementen die voor hen belangrijk zijn, zoals aansluiting bij een schoolvak, leerdoel, etc. We kiezen in de leermiddelentool in principe voor kwaliteit boven kwantiteit. Leermiddelen waar wij als Wijzer in geldzaken inhoudelijk vraagtekens bij zetten, zullen we ook niet in de leermiddelentool opnemen.
- De tools voor activiteiten en lesmaterialen voor het basisonderwijs gaan we actualiseren.
- Wijzer in geldzaken wil voor het vmbo aanvullend lesmateriaal ontwikkelen. Deze materialen kan een docent inzetten naast de al bestaande materialen van de eigen school. Daarbij gelden de volgende uitgangspunten:
 - De nieuwe materialen worden nog niet door derden aangeboden.
 - De docent moet het materiaal laagdrempelig kunnen inzetten.
 - Het materiaal moet aansluiten bij de belevingswereld van deze jongeren en ingaan op onderwerpen die hem/haar persoonlijk raken.
 - We gaan ervan uit dat een jongere op het vmbo in principe op alle niveaus met dezelfde zaken bezig is als het gaat om geldzaken: inkomsten en uitgaven, sparen en lenen, wel of geen baantje. En dat hun interesses uitgaan naar: mobiele telefoon, - games, uitgaan, een bijbaantje, sparen voor een scooter.
- Er komt een plan om de leermiddelentool en het lesmateriaal onder de aandacht van scholen en docenten te brengen. We zetten vmbo-docenten als boegbeelden centraal: bijvoorbeeld als sprekers op symposia of met behulp van blogs, webinars, etc. Zij vormen de bevestiging dat het slim is om in het vmbo aandacht te besteden aan leren omgaan met geld.
- Voor de zomer van 2018 willen we evalueren/meten in hoeverre de leermiddelentool en het lesmateriaal hun weg naar scholen en docenten hebben gevonden. Op basis daarvan stellen we een vervolgplan op.
- In 2018 vindt de daadwerkelijke interventie plaats in het kader van het promotieonderzoek van Aisa Amagir. Via een nul- en éénmeting, gevolgd door een retentiemeting wordt gemeten in hoeverre lesmateriaal over financiële vaardigheden voor 15-jarige vmbo-leerlingen effectief is.
- We maken een start met het onder de loep nemen van het lesmateriaal voor het basisonderwijs, op basis van de uitkomsten van de effectiviteitsmeting door de Universiteit Leiden. Ook bepalen we of we het lesmateriaal in digitale vorm kunnen aanbieden. Tot die tijd gaan we verder met het verspreiden van de huidige (papieren) pakketten.
- In januari 2019 neemt Wijzer in geldzaken opnieuw deel aan de Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT). In 2018 start de voorbereiding van deze deelname.

3.2.2 Week van het geld

Week van het geld als jaarlijkse themaweek

Tijdens de Week van het geld vinden door het hele land activiteiten plaats: van gastlessen door financieel professionals tot eigen lessen door leerkrachten, van toneelstukken en debatwedstrijden tot voorleessessies en ouderworkshops. Daarnaast wordt er actief ingezet op communicatie en PR. In samenwerking met partners en deelnemende partijen in Nederland weet Wijzer in geldzaken tijdens de Week van het geld een enorme variëteit aan activiteiten in 'de spotlights' te zetten. Het platform laat op deze manier zien welke vormen er mogelijk zijn om verantwoord financieel gedrag van kinderen en jongeren te stimuleren en hoe deze vormen effectief en structureel kunnen worden ingezet. Nederland heeft een voorbeeldfunctie voor veel andere landen en werkt samen met de Global Money Week.

Van 12 tot en met 16 maart 2018 vindt in Nederland voor de 8e keer de Week van het geld plaats.

Doelstellingen Week van het geld

Wijzer in geldzaken vraagt extra aandacht voor het stimuleren van verantwoord financieel gedrag bij kinderen en jongeren door tijdens de Week van het geld breed zichtbaar te maken:

- hoe we ervoor kunnen zorgen dat financiële educatie effectief wordt en;
- hoe financiële vaardigheden op een makkelijke en laagdrempelige manier een structurele plek krijgen in het onderwijs en in de financiële opvoeding in Nederland.

Hiermee bereiken we de onderwijssector, de financiële sector, de landelijke en lokale overheden, de pers en de media.

Stand van zaken

- Uit de evaluatie van de afgelopen jaren is te lezen dat jaarlijks zo'n 3500 basisscholen meedoen aan de Week van het geld. Dat is ongeveer de helft van de basisscholen in Nederland. 97% van de leerkrachten en directeuren is bekend met de Week van het geld.
- Tijdens de Week van het geld worden jaarlijks tussen de 5000 en 6000 gastlessen verzorgd door financiële professionals. De Week van het geldkrant wordt in een oplage van 600.000 exemplaren verstuurd naar alle basisscholen in Nederland.
- De Week van het geld krijgt gemiddeld een waarderingcijfer van 7,7.
- Ook buiten de week om besteden leerkrachten en ouders aandacht aan leren omgaan met geld. Leerkrachten die bekend zijn met de Week van het geld betrekken vaker ouders bij het thema 'Leren omgaan met geld'. Ouders die bekend zijn met de Week van het geld praten meer en vaker met kinderen over geldzaken dan ouders die de Week van het geld niet kennen.
- Steeds meer gemeenten haken met activiteiten aan bij deze jaarlijkse themaweek en ook de stap naar het voortgezet onderwijs is gezet.

Accenten en innovatie

Het aantal deelnemende basisscholen is de afgelopen 3 jaar constant gebleven. Groei in het aantal deelnemende basisscholen is niet te verwachten. Scholen hebben het druk en moeten kiezen uit meerdere projectweken. Groei lijkt wél mogelijk door middel van **verbreding en verdieping** van de Week van het geld. Zo willen we leerkrachten actiever stimuleren om ook buiten de Week van het geld aandacht te besteden aan leren omgaan met geld.

De meerjarige pay-off voor de Week van het geld **'Leren omgaan met geld brengt je verder'** zorgt voor de inhoudelijke verbinding van de activiteiten van Wijzer in geldzaken en haar partners en biedt de mogelijkheid de stap te maken naar structurele financiële educatie op school en thuis, ook buiten de Week van het geld om. Deze insteek stimuleert ook de doorlopende lijn van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs.

Net als in 2017 kiezen we voor een centraal thema. Uit onderzoek blijkt dat praten over geldzaken een positieve bijdrage levert aan verantwoord financieel gedrag. Het gespreksthema voor 2018 **'Wanneer ben je rijk?'** sluit aan bij de belevingswereld van kinderen en jongeren.

Ook zien we mogelijkheden tot groei van het bereik van de Week van het geld door actieve inzet van meer gemeenten, met name voor de verdere uitbreiding naar het voortgezet onderwijs (vo).

Activiteiten algemeen

- Openingsevenement. Dit evenement is inhoudelijk interessant voor de media, gericht op aanwezige kinderen en jongeren. Hier is de synergie met betrokken partijen, partners en stakeholders zichtbaar. We organiseren dit jaar een gezamenlijke opening met de Global Money Week.
- Gastlessen door financiële professionals. Vooralsnog hoofdzakelijk in het basisonderwijs, maar er is steeds meer interesse voor gastlessen in het voortgezet onderwijs. Meerdere partners van Wijzer in geldzaken richten zich op het voortgezet onderwijs en mbo en geven tijdens de Week van het geld gastlessen aan deze groep leerlingen.
- Stimuleren van partners en deelnemende partijen om ook voor en na de Week van het geld activiteiten te organiseren. Dit doen we door gedurende het gehele jaar in contact te blijven met deze partijen en in de online activiteitentool een veld toe te voegen waarin een datum kan worden opgenomen. Zo is gedurende het gehele jaar te zien welke activiteiten er op welk moment plaatsvinden. Bij voldoende content kunnen we bijvoorbeeld ook een kalender creëren en meer aandacht genereren voor deze activiteiten via de bestaande kanalen van Wijzer in geldzaken (website, nieuwsbrief, social media).

Activiteiten voor het primair onderwijs

- Ontwikkeling en productie van aanvullend materiaal om leerkrachten en directeuren in het primair onderwijs te motiveren om gedurende het schooljaar meerdere lessen over leren omgaan met geld te geven. We bieden naast het lesmateriaal nu gratis:
 - Diploma's en stickers: na iedere les krijgt een leerling een sticker op zijn diploma. De speciale gastlesstickers zijn alleen verkrijgbaar via de gastlesdocent.
 - Per thema een mail met aanvullende opdrachten om de lessen te verdiepen. Deze mails vullen we bij voorkeur met materiaal van partners.

- In het kader van het thema ‘Wanneer ben je rijk?’ organiseren we een mind-map wedstrijd. Deze wedstrijd start in de week voorafgaand aan de Week van het **geld** en eindigt eind maart/begin april.
- De Week van het geld krant is in 2018 ook geschikt voor leerlingen in groep 6 (naast groep 7 en 8).
- NPO Zapp verzorgt tijdens de Week van het geld dagelijks een tv-uitzending en sluit de week af op 17 maart met ‘De Grote Geldshow’.

Specifiek voor het voortgezet onderwijs

- We willen gebruik maken van het ‘momentum’ van de aandacht bij gemeenten en vo-scholen voor schuldenproblematiek onder jongeren. Hierbij haken we ook aan op activiteiten in het land. Aanhaken bij schuldpreventie is een logische stap gezien de maatschappelijke ontwikkelingen, maar daarbij dient wel de ‘positieve’ insteek van onderwijs vast te worden gehouden. Tijdens de Week van het geld laten we ook zien welke activiteiten er plaatsvinden in het vo.
- Actieve samenwerking met de gemeenten, in eerste instantie de G4 en de G40. Wijzer in geldzaken geeft diverse presentaties bij de gemeenten en stimuleert hen om de Week van het geld te omarmen als lokale themaweek en onder deze paraplu verschillende activiteiten voor kinderen, jongeren en hun ouders te organiseren.
- De vernieuwde leermiddelentool vo en nieuw lesmateriaal van Wijzer in geldzaken voor het vo onder de aandacht brengen bij de pers.

Online, communicatie en PR

- Voor de mindmap-wedstrijd ontwikkelt Wijzer in geldzaken een speciale app, die ook na 2018 kan worden gebruikt. De app biedt de mogelijkheid om foto’s te uploaden en met deze foto’s mee te dingen naar een prijs.
- De online toolkit voor deelnemende partijen wordt geactualiseerd.
- Het online gastlessensysteem is verbeterd.
- We maken een nieuwe animatie voor onder andere de gastlessen met een uitleg over de Week van het geld.
- We maken voor het benaderen van leerkrachten van scholen gebruik van digitale nieuwsbrieven en advertenties in Primair Onderwijs.
- Voor deelnemende partijen organiseren we de landelijke kick-off, gaan we langs op locatie en versturen we regelmatig digitale nieuwsbrieven.
- Tijdens de Week van het geld sturen we een filmploeg en fotograaf op pad om zoveel mogelijk activiteiten vast te leggen. Deze foto’s en video’s zetten we uit via onze communicatiekanalen.
- In aanloop naar de Week van het geld organiseren we een onderzoek onder leerlingen in het basisonderwijs om vervolgens met de resultaten rondom de Week van het geld PR te kunnen genereren.
- We organiseren een mediacampagne, zowel online als op TV en radio.
- Voor de PR proberen we zoveel mogelijk synergie te behalen door actieve samenwerking met de partners, deelnemende partijen en NPO Zapp.

Na afloop van de Week van het geld evalueren we zowel onder kinderen en ouders als onder leerkrachten.

3.3 Financiële veerkracht voor later

Aandacht voor de financiële levensloop

Financiële veerkracht voor later is van belang aangezien mensen in toenemende mate te maken krijgen met risico’s ten aanzien van hun pensioen. Sommige groepen – bijvoorbeeld mensen die gescheiden zijn, vrouwen, zzp’ers en mensen met een tijdelijk dienstverband – lopen extra risico om uit te komen op een pensioen dat lager is dan zij nodig hebben. Een op de drie mensen heeft naar verwachting een pensioeninkomen dat lager is dan wat ze denken nodig te hebben. Uit onderzoek en uit de praktijk blijkt dat mensen moeilijk te activeren zijn om zich te verdiepen in hun pensioen. Het onderwerp pensioen schrikt vooral de jongere doelgroep af en traditionele manieren van pensioencommunicatie en –educatie, gericht op het vergroten van bewustzijn en kennis, sorteren weinig effect. Dit vraagt om een vernieuwde aanpak, waarin de levensloop centraal staat en waarbij we gebruik maken van de kracht van het netwerk van Wijzer in geldzaken. Ook blijft het van belang pensioen integraal te benaderen, bijvoorbeeld via de pensioen-schijf-van-vijf. Voor sommige groepen is het geven van een realistisch beeld van het pensioeninkomen voldoende/maximaal haalbaar.

Strategische doelstelling

Het bevorderen van financiële veerkracht op de oude dag voor groepen die risico lopen op een tegenvallend of te laag inkomen bij pensionering, arbeidsongeschiktheid of overlijden van de partner.

Stand van zaken

- Met behulp van de Pensioen3daagse 2018 slagen we erin de doelgroep 55-plus te bereiken, hun vragen te beantwoorden en ze aan te zetten tot actie.
- In het voorjaar van 2018 worden twee bijeenkomsten georganiseerd met partners om de doelgroep/life-event gerichte aanpak (zoals voor gescheiden mensen) voor de doelgroep 55-min te bespreken en verder vorm te geven.

Activiteiten 2018

In 2018 staan de volgende activiteiten centraal:

- We consolideren de Pensioen3daagse (6, 7 en 8 november 2018)
- We bouwen de doelgroep/life-event gerichte aanpak om de 55-min doelgroep te bereiken verder uit. Elke jaar maken we een keuze voor een specifieke (pensioen risico)doelgroep of life-event. Op 29 januari vond een bijeenkomst plaats voor professionals. Daarin stond de vraag centraal 'Hoe bereiken we de doelgroep 55-min?'. Begin maart vragen we experts input te krijgen voor aanpak 50-min doelgroep.
- We bouwen de doelgroepgerichte aanpak richting gescheiden mensen verder uit. We zorgen voor communicatie via tussenpersonen, mediators (NMV) en echtscheidingsadvocaten (VFAS). We zijn nauw betrokken bij de evaluatie van de Wet verevening bij scheiding en zetten onze samenwerking met de ministeries van SZW en J&V in verband met evaluatie wet verevening bij echtscheiding voort.
- We gebruiken PR om in te zetten op duurzame inzetbaarheid. Zowel richting werknemers als werkgevers.
- We hebben een actieve inbreng in de evaluatie van de wet pensioencommunicatie.
- We voeren de Pensioenmonitor uit.
- We ontwikkelen een nieuwe (betaalde) campagne voor de Pensioen3daagse. We vervangen het "groene pensioenmannetje".

3.4 Zzp'ers

Zzp'ers en fluctuerend inkomen

Een groeiende groep werkenden kiest voor het zelfstandig ondernemerschap zonder personeel. Zzp'ers hebben met meer financiële beslissingen te maken dan werknemers. Zo moeten zzp'ers hun tarieven bepalen, de administratie bijhouden en meer diverse belastingzaken regelen. Ook hebben ze te maken met wisselende inkomsten, wat het reserveren van geld extra belangrijk maakt. Daarnaast zijn er voor hen niet automatisch allerlei inkomensvoorzieningen, bijvoorbeeld voor arbeidsongeschiktheid of pensioen, getroffen.

Wijzer in geldzaken wil bijdragen aan verantwoord financieel gedrag van zzp'ers. Ze inventariseert goede initiatieven, zoekt naar kansrijke verbeteringen en bevordert deze waar mogelijk. Ook zorgt Wijzer in geldzaken voor samenhang tussen de verschillende initiatieven.

Strategische doelstelling

Bevorderen van verantwoord financieel gedrag bij zzp'ers, onder meer door ze te informeren over hoe om te gaan met fluctuerend inkomen en het opbouwen van een buffer.

Stand van zaken

- In de Monitor financieel gedrag 2015 is gebleken dat veel zzp'ers vragen hebben over het omgaan met een fluctuerend inkomen. De partners van Wijzer in geldzaken zagen het fluctuerend inkomen als meest kansrijk thema om zzp'ers te ondersteunen.
- In november 2017 is een het onderzoeksrapport 'Financiële veerkracht van zzp'ers bij een fluctuerend inkomen' afgerond. Onderzocht is welke groepen zzp'ers de meeste onzekerheid ervaren door het fluctuerend inkomen, en welke groepen zzp'ers het meest financieel risico lopen als gevolg van het fluctuerend inkomen.
- Het Nibud heeft eerste content ontwikkeld die zzp'ers helpt om te gaan met een fluctuerend inkomen.
- In samenwerking met Ortec Finance wordt er sinds juli 2017 gewerkt aan een tool waarmee zzp'ers kunnen berekenen wat voor buffer zij zouden moeten hebben om een periode van minder inkomen te overbruggen.

Accenten en innovatie

Het doel is om zzp'ers te ondersteunen bij het omgaan met fluctuerend inkomen.

Daarnaast zal er een doelgroeponderzoek plaatsvinden om de brede groep van zzp'ers onder te verdelen in subgroepen. Op basis daarvan zullen gedragsinterventies/nudges met bijbehorende effectmeting ontwikkeld worden.

Activiteiten

- In het eerste kwartaal van 2018 wordt het onderzoeksrapport 'Financiële veekracht van zzp'ers bij een fluctuerend inkomen' gepubliceerd.
- Gelijktijdig wordt op www.wijzeringeldzaken.nl een tool gelanceerd om zzp'ers te ondersteunen bij het omgaan met een fluctuerend inkomen. Het bovengenoemde onderzoeksrapport zal gebruikt worden voor een PR-actie om de tool aan te jagen.
- In het eerste kwartaal van 2018 lanceren we de tool die samen met Ortec ontwikkeld wordt.
- In 2018 zal een onderzoek onder zzp'ers plaatsvinden. Hiermee willen we achterhalen welke groepen zzp'ers (o.a. beroepsgroepen, leeftijdscategorieën) financieel risico lopen, waar zij ondersteuning bij nodig hebben en hoe we deze groepen kunnen bereiken.
- Op basis van het dit doelgroeponderzoek zullen gedragsinterventies/nudges met bijbehorende effectmeting opgesteld worden.

3.5 Overige thema's

Wijzer in geldzaken speelt in actuele thema's en voorziet mensen van tips rondom life events.

Eén van die life-events is **samenwonen**. Steeds meer stellen wonen samen zonder te trouwen of een geregistreerd partnerschap aan te gaan. Tijdens het samenwonen maken zij keuzes die invloed hebben op hun (gezamenlijke) financiële situatie. Doordat zij geen afspraken met elkaar maken en niets vastleggen over hun geldzaken, lopen samenwonenden risico op financiële problemen.

Stand van zaken

- In september 2017 heeft Wijzer in geldzaken een onderzoek uitgevoerd naar de perceptie van financiële risico's die samenwonenden kunnen lopen wanneer zij ongehuwd en zonder geregistreerd partnerschap samenwonen.
- Parallel daaraan heeft het Register van Financieel Echtscheidingsadviseurs (RFEA) een inventarisatie gemaakt van de juridische verschillen tussen samenwonenden met en zonder een huwelijk of geregistreerd partnerschap op het gebied van kinderen, partneralimentatie, woning, levensverzekeringen en banksparen, vermogen, schulden, gezamenlijke onderneming en pensioenen.

Activiteiten

Het doel is om samenwonenden handvatten te bieden om mogelijke financiële risico's die ze lopen af te dekken.

- Er zal in elk geval een tool ontwikkeld worden voor samenwonenden. In deze tool krijgt men vragen over o.a. de samenlevingsvorm, woonsituatie en gezinssamenstelling. Op basis van de antwoorden krijgt men gericht advies en informatie over de financiële risico's die samenwonenden lopen, en hoe deze te ondervangen.
- Aan de hand van de onderzoeksresultaten die er nu liggen wordt ingezet op de volgende financiële risico's: 'verdeling van het koophuis', 'pensioen', 'erfgenaam zijn bij overlijden' en 'ouderlijk gezag'.

4. Ondersteunende activiteiten

4.1 Onderzoek

Onderzoek vervult voor de partners van Wijzer in geldzaken drie functies:

- Kennis vergaren over financieel gedrag van mensen en de factoren die dat beïnvloeden, om op basis hiervan beleid en interventies te ontwikkelen.
- Evalueren van de resultaten en effecten van interventies om hiervan te leren.
- Aandacht vragen voor specifieke onderwerpen of doelgroepen.

In 2018 zullen de volgende onderzoeken plaatsvinden, gekoppeld aan de kernprojecten:

- Verankering in het onderwijs:
 - themaonderzoek voor de Week van het geld
 - evaluatie van het Week van het geld
- Pensioen en levensloop:
 - themaonderzoek voor de Pensioen3daagse
 - evaluatie van de Pensioen3daagse
- Zzp'ers: doelgroeponderzoek

Daarnaast werkt Wijzer in geldzaken op een aantal terreinen samen met wetenschappers:

- Financiële ondersteuning van het promotieonderzoek van drs. Aisa Amagir (HvA/UvA) naar de effectiviteit van financiële educatie voor 15-jarigen.
- Samen met het ministerie van SZW ondersteunt Wijzer in geldzaken een promotieonderzoek onder leiding van prof. Wilco van Dijk (Universiteit Leiden) rondom het thema schaarste.
- Met prof. Lisa Brüggem (Maastricht University) publiceert Wijzer in geldzaken jaarlijks een overzicht van nieuw onderzoek naar de effectiviteit van interventies op het terrein van pensioencommunicatie en interventies gericht op financial life planning.
- Via het ministerie van Financiën levert Wijzer in geldzaken een bijdrage aan onderzoek van Netspar op het terrein van pensioencommunicatie en het beïnvloeden van pensioengedrag.

4.2 Netwerk en kennisdeling

Wijzer in geldzaken bevordert krachtenbundeling en kennisdeling op het terrein van verantwoord financieel gedrag. Voor 2018 staan de volgende activiteiten op het programma:

- Op 21 juni vindt een symposium plaats ter ere van het 10-jarig bestaan van het platform Wijzer in geldzaken.
- Wijzer in geldzaken zet een kennisbank op voor onderzoek en andere publicaties op het terrein van verantwoord financieel gedrag. Partners kunnen van deze publicaties gebruik maken bij het ontwikkelen van hun eigen interventies. Veel nadruk zal liggen op onderzoek naar de effectiviteit van interventies.
- Wijzer in geldzaken organiseert kennissessies over specifieke thema's of voor kernprojecten, te weten:
 - Financiële educatie voor het mbo
 - Financieel gezonde werknemers
 - Financiële levensloop

Daarnaast is Wijzer in geldzaken internationaal actief op het terrein van kennisdeling:

- Wijzer in geldzaken is actief lid van het International Network on Financial Education (INFE) van de OESO.
- Wijzer in geldzaken zet kennis en expertise in voor een vijfjarig programma voor zeven kiesgroeplanden (Bulgarije, Kroatië, Georgië, Macedonië, Moldavië, Montenegro en Roemenië). Doel van het project is om deze landen middels technische assistentie te ondersteunen bij het opzetten en uitvoeren van nationale programma's op het terrein van financiële educatie. Wijzer in geldzaken werkt hierbij nauw samen met het ministerie van Financiën en met de OESO.

4.3 Positionering en communicatie

Online en sociale media

Wijzer in geldzaken maakt gebruik van veel verschillende online communicatiekanalen ter ondersteuning van de missie. De website www.wijzeringeldzaken.nl ondersteunt verantwoord financieel gedrag van Nederlanders door laagdrempelige en betrouwbare informatie, tools, tips en checklists.

Voor 2018 zullen we online blijven inzetten op het versterken van de vindbaarheid en de sociale kanalen waar naast Twitter en Facebook nu ook Instagram en LinkedIn aan toegevoegd zijn. Met een gelijkblijvend budget zetten we in op vasthouden van de resultaten van 2017. De focus ligt hiervoor bij de kernprojecten. Met als doel de autoriteit van het platform bij consumenten en stakeholders te onderstrepen. Online tools zullen worden geoptimaliseerd met inzichten uit de gedragseconomie en feedback tools. Ook blijft er continu aandacht voor actuele onderwerpen op het gebied van personal finance.

PR

De PR-activiteiten van het platform richten zich op twee doelgroepen. Allereerst de Nederlandse consument. Doel is autoriteit uitbouwen van het merk Wijzer in geldzaken en bekendheid vergroten van (kern)projecten, thema's, de (reken)tools en website wijzeringeldzaken.nl.

Bij de tweede doelgroep de (financiële) professionals richten de activiteiten zich op het vergroten van de naamsbekendheid en het uitbouwen autoriteit uitbouwen van Wijzer in geldzaken.

Wijzer in geldzaken werkt met een PR-kalender waarbij de kernprojecten de basis vormen aangevuld met actualiteiten.

Bijlage I: Kerncijfers 2017

Sinds 2016 publiceert Wijzer in geldzaken jaarlijks een overzicht van belangrijkste trends op het terrein van verantwoord financieel gedrag^{8,9} op drie niveaus:

- uitkomsten van verantwoord financieel gedrag – zoals financieel welzijn, schuldenlast van huishoudens en vertrouwen in financiële instellingen.
- financiële kennis, vaardigheden, houding en gedrag van consumenten in Nederland.
- resultaten van de activiteiten van Wijzer in geldzaken.

Dit jaar publiceren we alleen een overzicht van de resultaten van de activiteiten van Wijzer in geldzaken. De cijfers op de eerste twee niveaus laten in deze korte tijdspanne weinig verschuivingen zien.

Deze bijlage bevat een overzicht van de belangrijkste resultaten van de kernprojecten van Wijzer in geldzaken in 2017, voor zover die in cijfers zijn uit te drukken. Het is een bloemlezing uit de gegevens die beschikbaar zijn. Voor een volledig beeld van de resultaten verwijzen we graag naar de onderliggende evaluatierapporten.

Verankering in het onderwijs

Wijzer in geldzaken ontwikkelde samen met Zwijsen lespakketten voor het basisonderwijs (groepen 3 tot en met 8). De vraag naar deze lespakketten groeit nog steeds (zie figuur 1). In het schooljaar 2016-2017 werden 23.640 lespakketten besteld, een groei van 14% ten opzichte van het jaar daarvoor. Daarnaast zijn er 3.573 blocnotes met het nieuwe thema 'Écht of nep?' besteld. Een deel hiervan was onderdeel van een eerder besteld lespakket, een deel is apart besteld. Uit de stijging ten opzichte van het aantal bestelde lespakketten in het jaar 2015/2016 leiden wij af dat deelname aan de NOT een goede aanjager is voor het verspreiden van ons lesmateriaal.

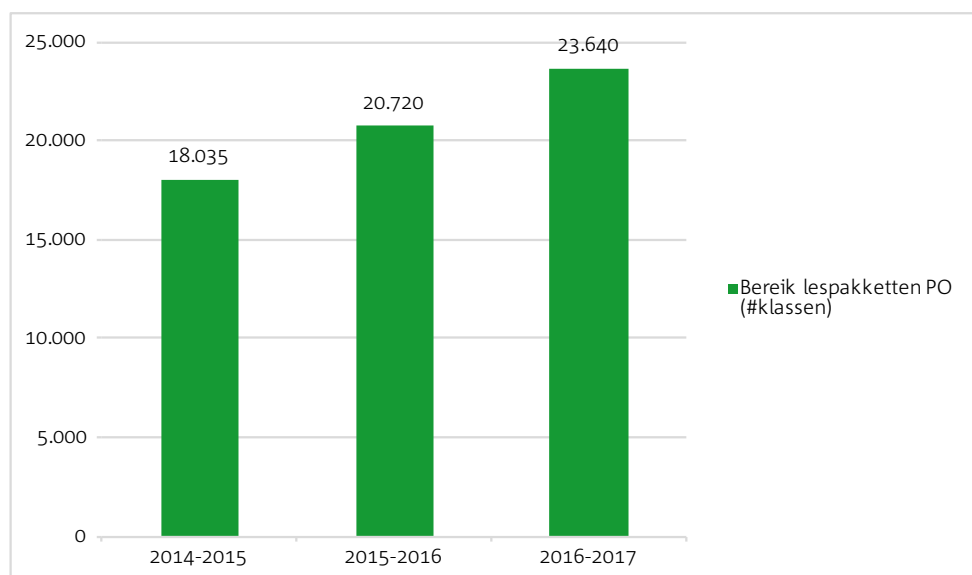
Uit onderzoek naar het gebruik van de pakketten wordt duidelijk dat we hiermee naar schatting ruim 500.000 leerlingen bereiken. Uit onderzoek naar de effectiviteit van het materiaal van groep 7, dat door Universiteit Leiden werd uitgevoerd, blijkt dat dit materiaal bijdraagt aan het vergroten van financiële vaardigheden van de leerlingen.

Wijzer in geldzaken zet in op structurele aandacht voor financiële vaardigheden in het onderwijs. Een van de indicatoren is de mate waarin docenten meerder keren per jaar – ook buiten de Week van het – aandacht besteden aan omgaan met geld. Uit figuur 2 blijkt dat zo'n 45% van de docenten in groep 7/8 in het afgelopen schooljaar ook buiten de Week van het geld aandacht besteedt aan omgaan met geld, een lichte daling ten opzichte van het schooljaar ervoor. En zo'n 30% deed dit meerdere keren. Ook dat is een lichte daling ten opzichte van het schooljaar 2015-2016. Deze daling is niet significant, maar wel van invloed geweest op het besluit om in plaats van een tijdelijke gadget te kiezen voor een duurzamere aanjager van de lespakket in de vorm van diploma's en stickers en verdiepende mailings per lesthema.

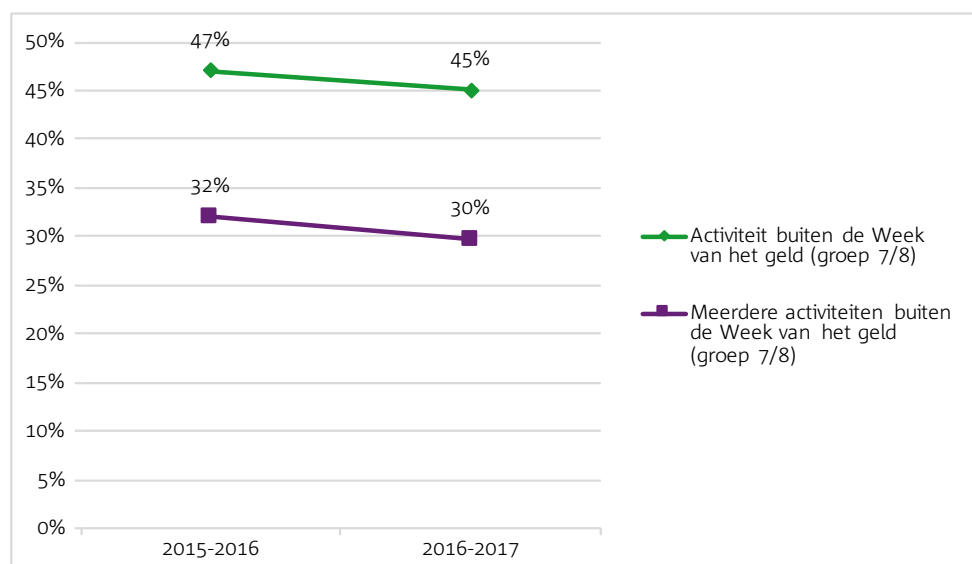
8 Wijzer in geldzaken (2017): Kerncijfers financieel gedrag in Nederland 2016, <https://www.wijzeringeldzaken.nl/platform-wijzeringeldzaken/publicaties/wijzer-in-geldzaken-kerncijfers-2016.pdf>

9 Wijzer in geldzaken (2016): Kerncijfers verantwoord financieel gedrag in Nederland 2015, <https://www.wijzeringeldzaken.nl/plan2016/kerncijfers/index.html>

Figuur 1 – Aantal bestelde lespakketten



Figuur 2 – Les over geldzaken gedurende het schooljaar



Week van het geld

Figuur 3 laat zien dat iets minder dan de helft van de docenten (48%) in groep 7/8 afgelopen schooljaar meedeed aan de Week van het geld. Bij leerlingen van groep 5 t/m 8 is dit 49%. Daarmee zijn we terug op het niveau van 2015. Het lijkt erop dat we qua deelname aan de Week van het geld een plafond hebben bereikt.

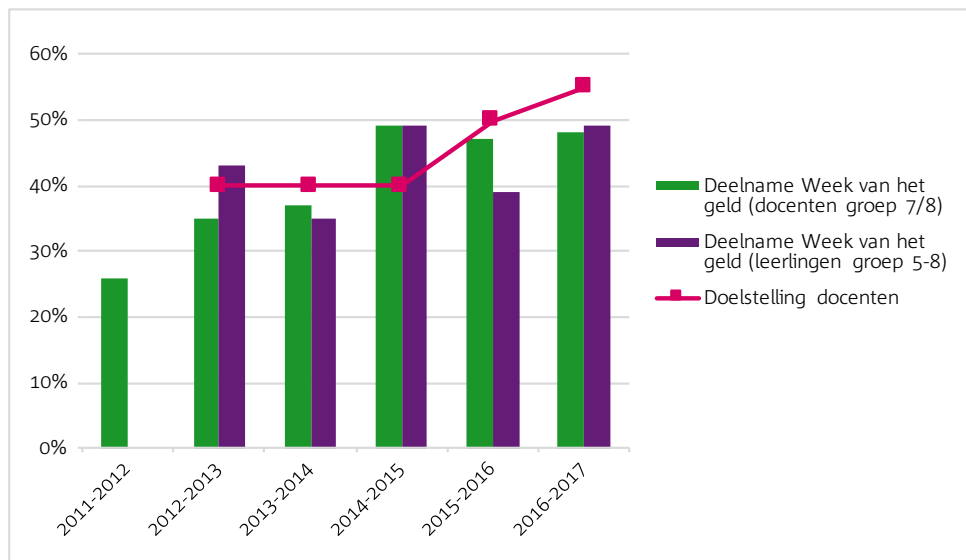
De spontane bekendheid van de Week van het geld onder docenten in het primair onderwijs is de afgelopen drie edities gestegen van 63% naar 76% (figuur 4). De geholpen bekendheid onder docenten is – met 97% - vergelijkbaar met die van de Kinderboekenweek (98%).

De spontane bekendheid en de geholpen bekendheid van de Week van het geld onder ouders is licht gedaald naar 50% respectievelijk 20% (figuur 5).

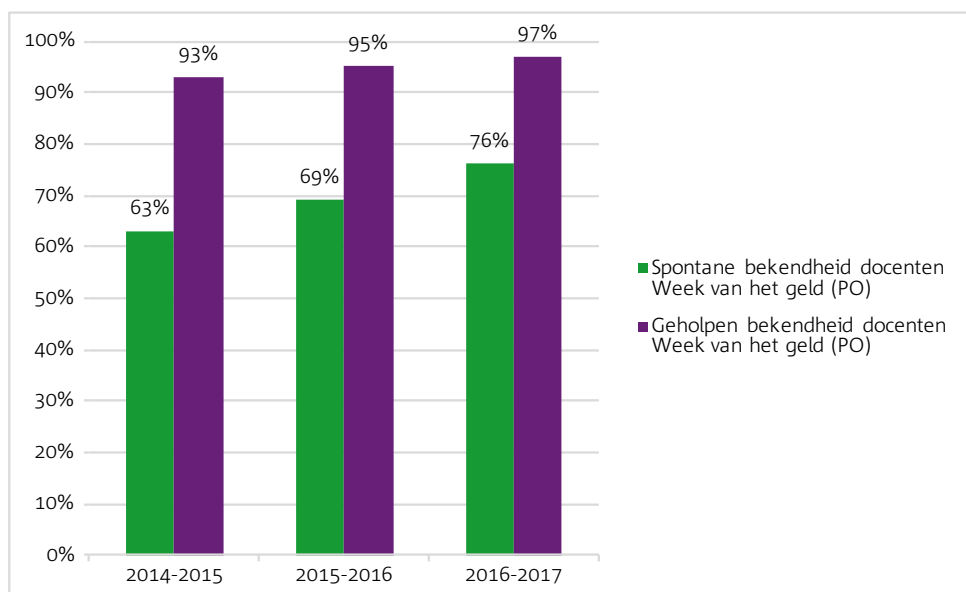
Uit onderzoek is bekend dat thuis praten over geldzaken bijdraagt aan de financiële vaardigheden van kinderen. We zien dat de Week van het geld hier sterk aan bijdraagt: ouders die de Week van het geld kennen praten in 59% van de gevallen met hun kinderen over geldzaken, tegenover 37% van de ouders die de Week van het geld

niet kennen (figuur 5). Bij kinderen zien we een vergelijkbaar beeld (Figuur 6). Kinderen die hebben meegedaan aan de Week van het geld stellen hun ouders veel vaker vragen over geldzaken dan kinderen die niet hebben meegedaan (27% ten opzichte van 15%).

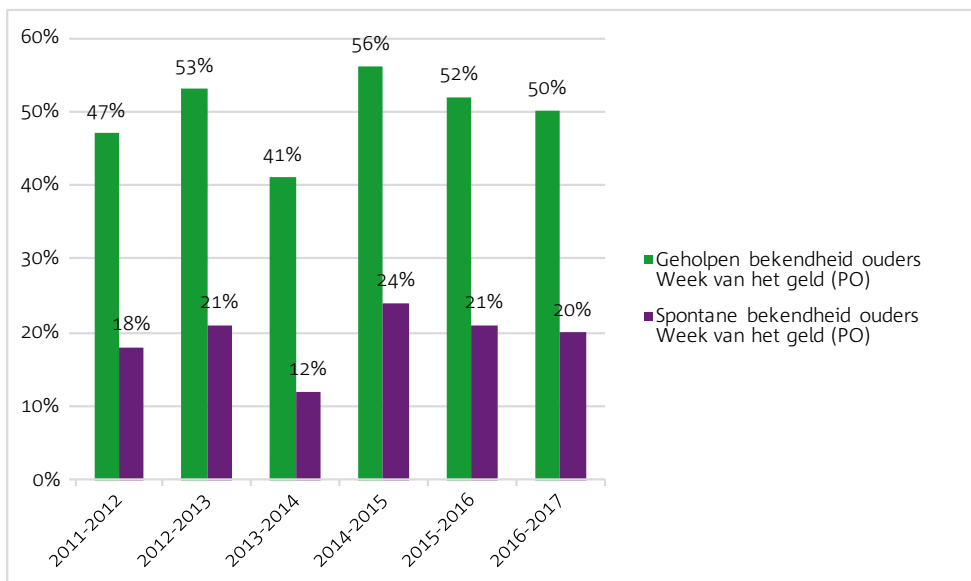
Figuur 3 – Deelname Week van het geld (PO)



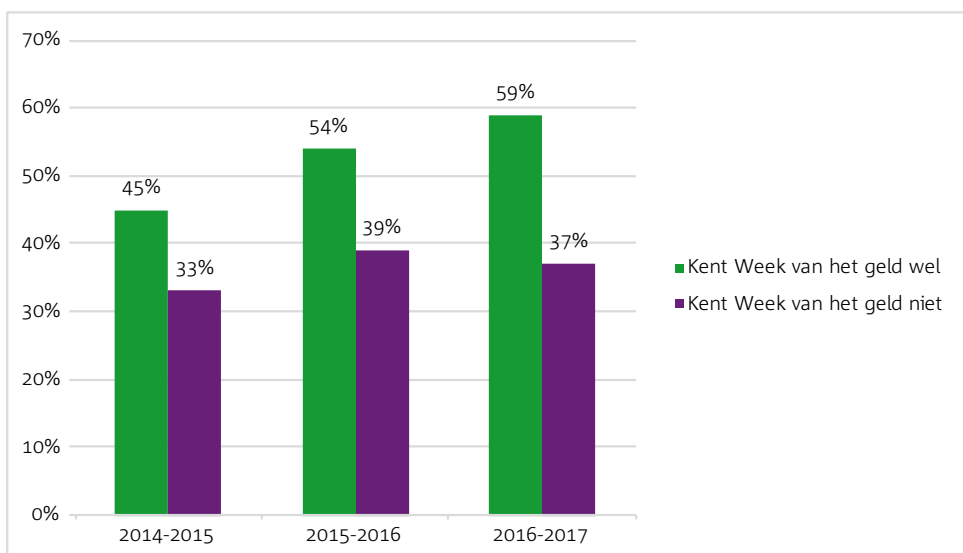
Figuur 4 – Bekendheid onder docenten PO



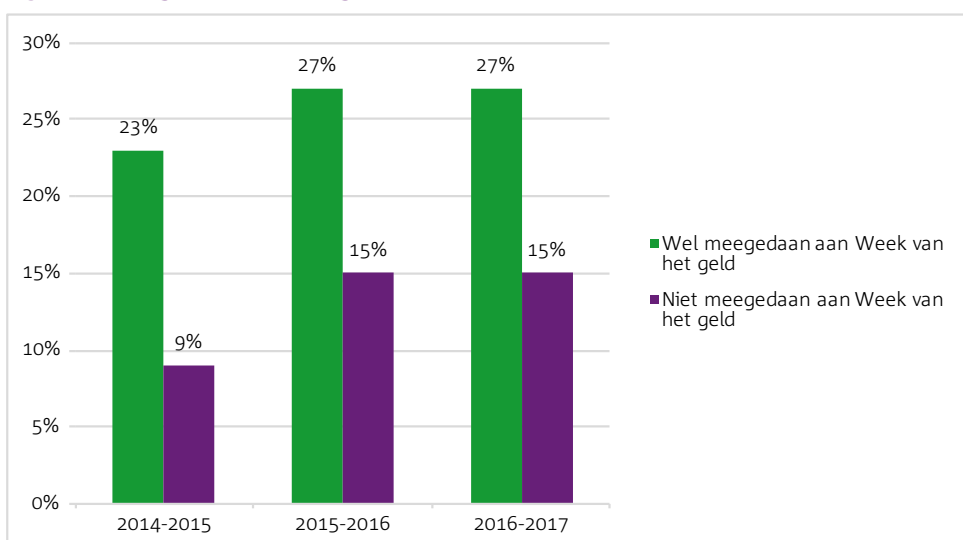
Figuur 5 – Bekendheid onder ouders



Figuur 6 – Financiële opvoeding - met kinderen praten over geldzaken



Figuur 7 – Vragen stellen over geld

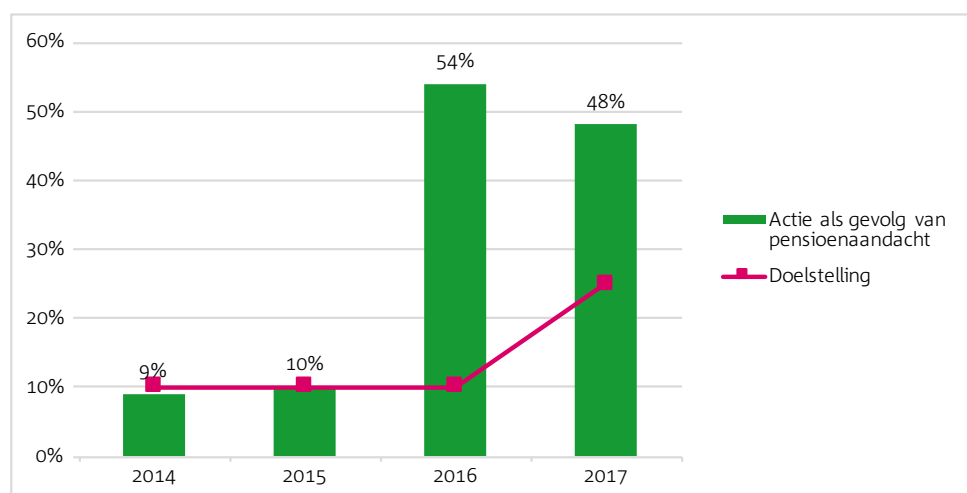


Pensioen

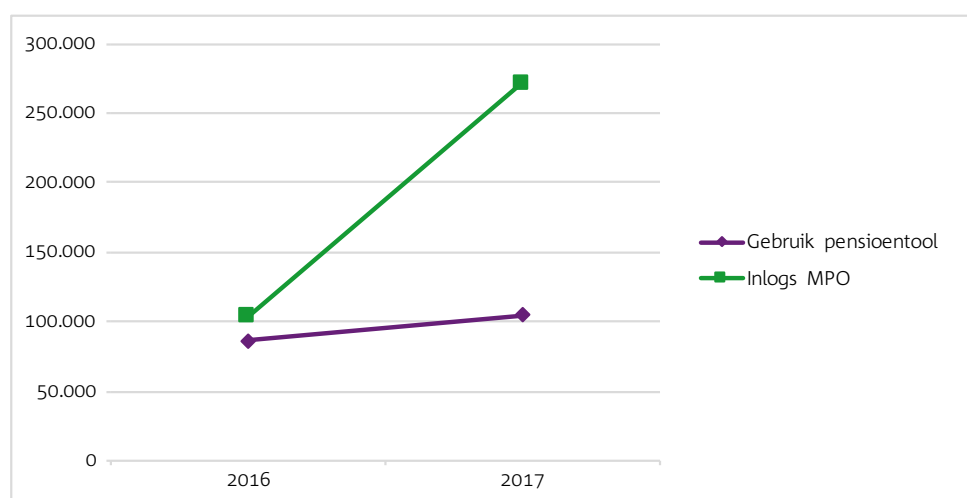
Eén van de doelstellingen van de Pensioen3daagse is om mensen aan te zetten tot actie ten aanzien van hun pensioen. Voorbeelden van acties zijn: zich verdiepen in de persoonlijke pensioensituatie (bijvoorbeeld mijnpensioenoverzicht.nl), extra inkomensvoorzieningen treffen en advies inwinnen bij een deskundige (adviseur, werkgever, pensioenuitvoerder, SVB). We meten jaarlijks welk percentage van de doelgroep (55-plussers) actie onderneemt naar aanleiding van de aandacht voor pensioen rondom de Pensioen3daagse. In figuur 8 zien we dat dit percentage in de afgelopen jaren sterk is toegenomen naar 48% in 2017. Dit is mede te verklaren uit het feit dat tijdens de Pensioen3daagse de nieuwe levensverwachtingscijfers van het CBS beschikbaar kwamen, op basis waarvan de AOW-leeftijd voor de komende vijf jaar werd vastgesteld door de minister van SZW. Dit leidde tot veel extra aandacht voor het onderwerp pensioen. In 2016 was de aandacht voor de (stijging van) de AOW-leeftijd in de media nog groter dan in 2017. Dit verklaart de piek in 2016.

Figuur 9 laat zien dat het aantal gebruikers van de Pensioentool rond de Pensioen3daagse in 2017 sterk toenam naar ruim 100.000. 271.296 mensen bezochten www.mijnpensioenoverzicht.nl van 23 oktober t/m 11 november. Tijdens de 3 dagen van de Pensioen3daagse steeg het bezoek met 50% ten opzichte van het gebruikelijke daggemiddelde.

Figuur 8 – Pensioen3daagse: Actie als gevolg van aandacht voor pensioen



Figuur 9 – Pensioen3daagse: gebruik tools



Online

De afgelopen jaren is er ingezet op het versterken van de online vindbaarheid. Dit heeft ertoe geleid dat het niet-betaalde zoekverkeer in 2017 met 25% is gestegen. De kosten per klik voor het betaalde zoekverkeer zijn door continue optimalisatie gedaald naar gemiddeld 6 cent per klik. Dat leverde 9,5% meer bezoek op de site op. De sociale kanalen (met als belangrijkste Facebook) zorgen ook nog steeds voor een stijgend aantal bezoekers. Via dit kanaal kwamen er in 2017 410.000 bezoekers meer naar de website van Wijzer in geldzaken. Het verwijzend verkeer van nieuwssites is afgenomen. Het blijkt steeds lastiger om doorverwijzingen in nieuwsberichten te realiseren. In totaal heeft het platform met alle sites 3,9 miljoen sessies gehad in 2017 (figuur 10). Dit is een lichte stijging van 3,5 %. We zien dat – na een sterke groei tot aan 2015 – het aantal sessies de laatste jaren afvlakt. We denken dat – met de huidige inzet van middelen – een plafon bereikt is.

De belangrijkste onderwerpen waren ook dit jaar weer de AOW, de rekenhulpen en online tools.

Het aantal bezochte pagina's is de afgelopen jaren sterk gestegen en komt in 2017 uit op 3,5 pagina per sessie. En het aantal sessies langer dan 10 seconden vertoont ook een positieve trend (figuur 11 en 12). Dit zijn indicaties dat de kwaliteit van het bezoek toeneemt. Dit is een indicatie dat de kwaliteit van het bezoek toeneemt.

De groei van het aantal bezoekers aan de website in de laatste jaren is vooral te verklaren uit een toenemend gebruik van tools en rekenhulpen.

Het gebruik van de belangrijkste tools (AOW-tool, Pensioentool en Wat betekent dit voor mij) is sinds 2015 sterk gestegen (figuur 13). In 2017 zien we een daling van het gebruik van Wat betekent dit voor mij. Die daling is te verklaren uit het feit dat in 2017 weinig nieuwe maatregelen van kracht werden. De AOW-tool is de meest gebruikte tool, met 640.000 gebruikers in 2017. De Pensioentool werd in 2017 door 139.000 mensen gebruikt.

We zien dat de afmaakpercentages van de Pensioentool en de tool Wat betekent dit voor mij met 83% respectievelijk 91% erg hoog zijn (figuur 14).

In samenwerking met www.berekenhet.nl biedt Wijzer in geldzaken een groot aantal rekenhulpen aan. Figuur 15 laat zien dat deze rekenhulpen (inclusief de AOW-tool) in 2017 door 1,2 miljoen mensen werden gebruikt. Zonder de AOW-tool was het gebruik in 2017 ruim 600.000. Het aantal gebruikers steeg in de jaren 2013 tot en met 2015 sterk. Daarna is het aantal gebruikers stabiel.

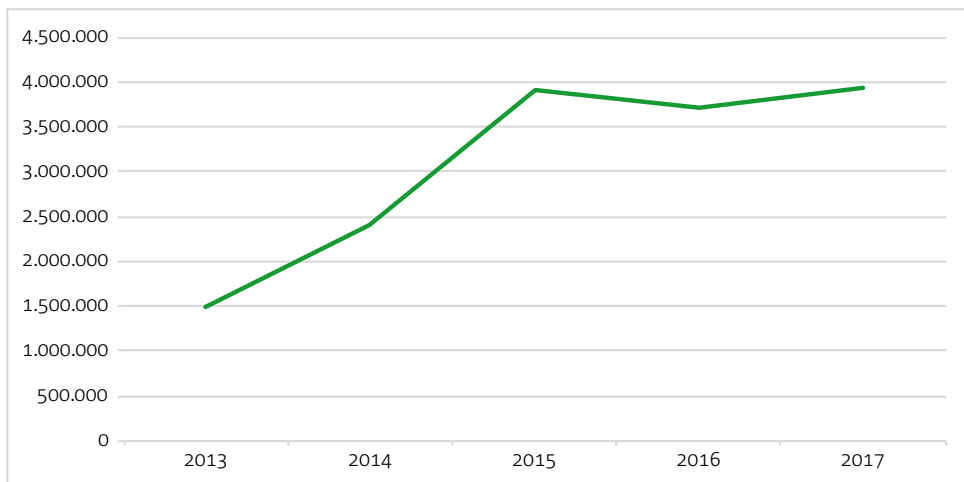
De drie meest gebruikte rekenhulpen zijn:

- De rekenhulp Kosten Koper (<https://www.wijzeringeldzaken.nl/rekenhulpen/rekenhulp-kosten-koper/>)
- De rekenhulp Maandlasten Annuïteitenhypotheek (<https://www.wijzeringeldzaken.nl/rekenhulpen/rekenhulp-maandlasten-annuïteitenhypotheek/>)
- De rekenhulp WW-uitkering (<https://www.wijzeringeldzaken.nl/rekenhulpen/rekenhulp-ww-uitkering/>)

Figuur 16 laat het aantal gebruikers in de afgelopen vijf jaar zien van deze rekenhulpen. In 2017 werden ze respectievelijk 129.000, 73.000 en 81.000 keer gebruikt.

Figuur 17, tenslotte, laat het totaal aantal gebruikers van alle tools en rekenhulpen zien. We zien dat in de periode 2013 tot en met 2016 het gebruik van tools en rekenhulpen sterk is toegenomen tot 1,9 miljoen. In 2017 zien we een daling naar 1,7 miljoen. Deze is vooral te verklaren door een daling van het gebruik van de tool Wat betekent dit voor mij (zie ook hierboven).

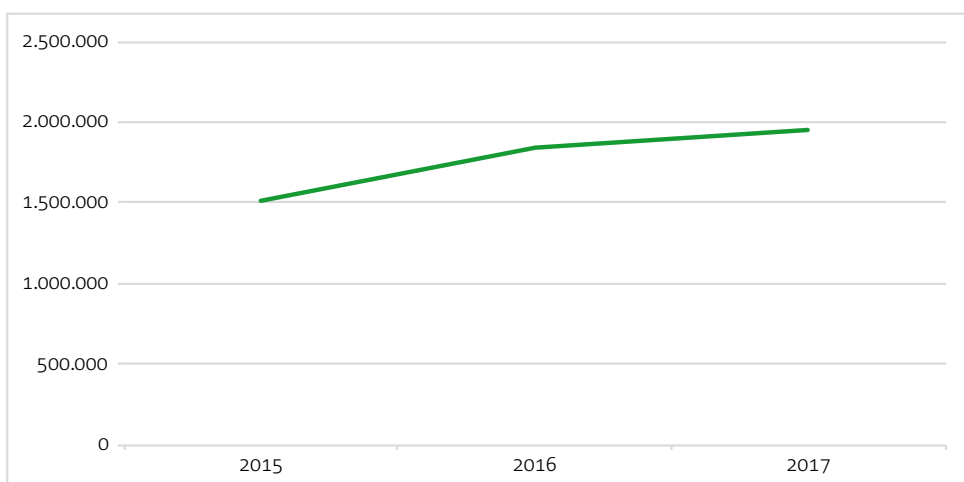
Figuur 10 – Aantal websitesessies



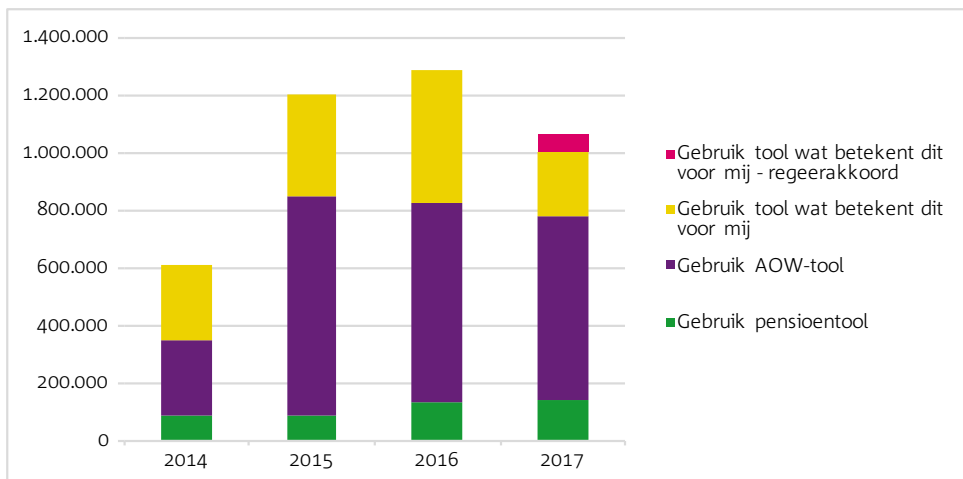
Figuur 11 – Bezochte pagina's



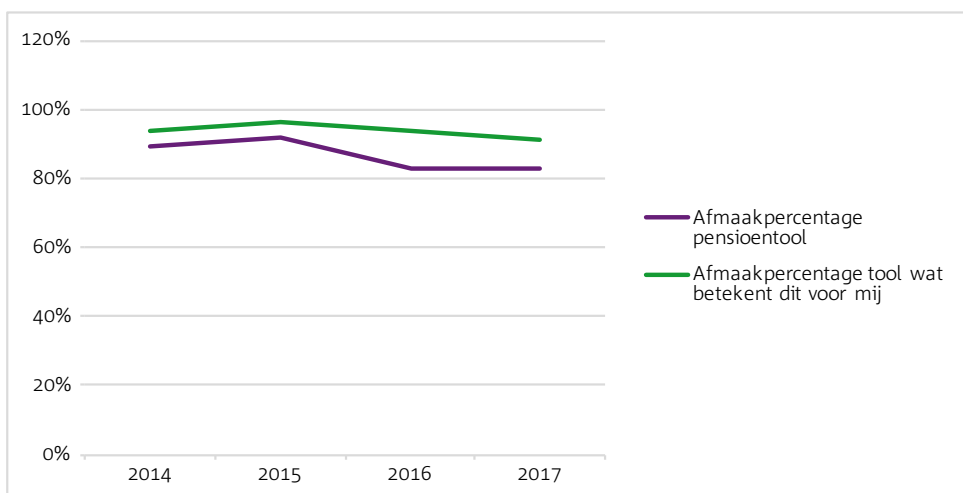
Figuur 12 – Aantal sessies langer dan 10 seconden



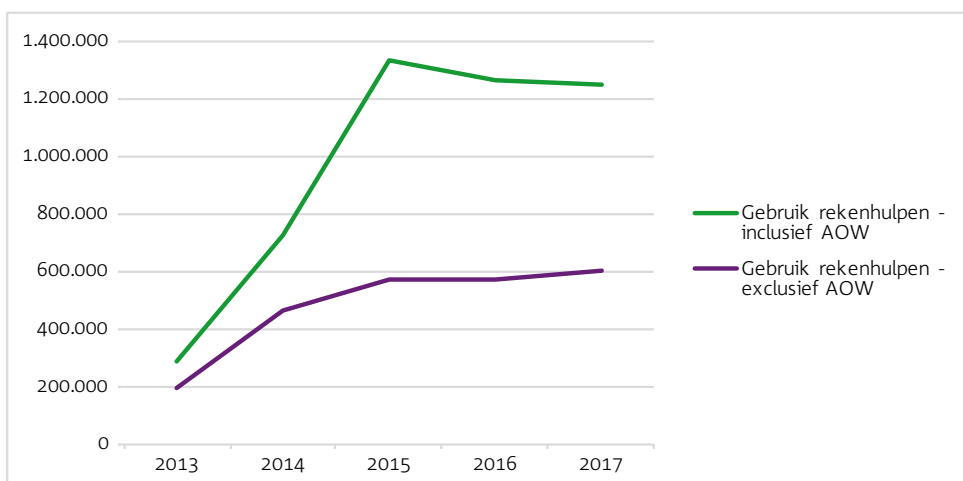
Figuur 13 – Gebruik belangrijkste tools



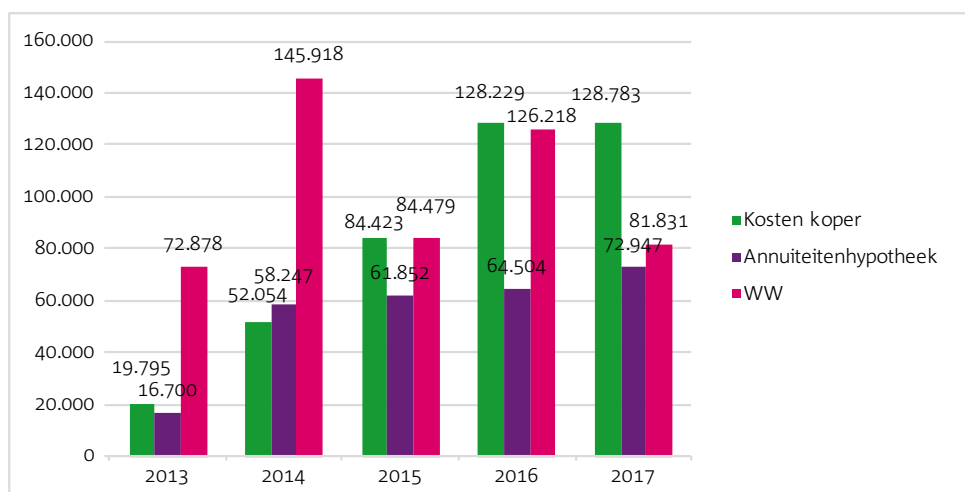
Figuur 14 – Afmaakpercentage belangrijkste tools



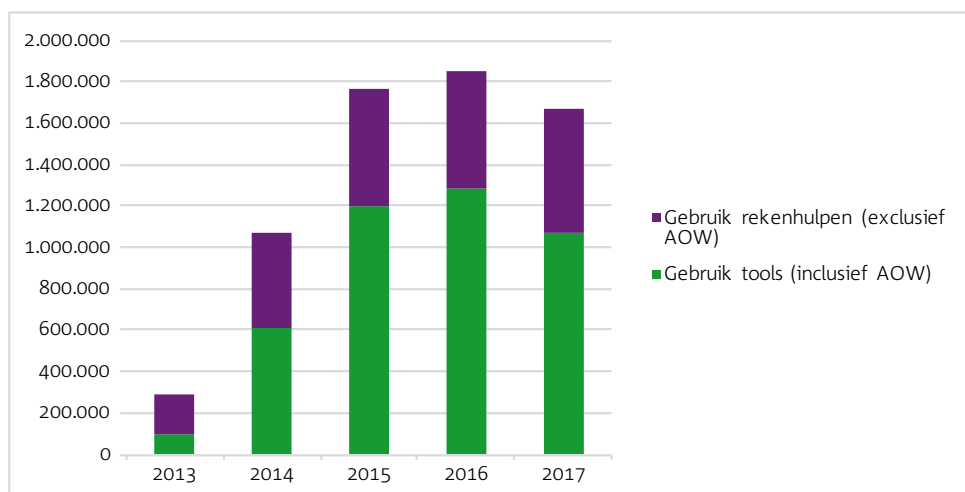
Figuur 15 – Totaal gebruik rekenhulpen



Figuur 16 – Gebruik belangrijkste rekenhulpen



Figuur 17 – Totaal gebruik tools en rekenhulpen



Bijlage II: Effectiviteit van interventies

Uit onderzoek van Nibud en Wijzer in geldzaken blijkt dat financiële educatie effectief kan zijn, als rekening gehouden wordt met een aantal factoren¹⁰

Bij volwassenen is van belang:

- Ingewikkelde keuzes gemakkelijker te maken, en taken te structureren en op te splitsen in kleine stappen. Dit kan bijvoorbeeld door keuzehulpen, tools en vergelijkingssites aan te bieden of door een simpele checklist waarmee de voortgang in beeld wordt gebracht. Zorg voor kleine onderwerpen (niet teveel alles in één).
- In te zetten op drie niveaus: weten, kunnen en doen. Kennis (weten) is weliswaar niet voldoende om gedrag te veranderen, maar het is wel een noodzakelijke voorwaarde voor de andere twee niveaus. Kunnen gaat over vaardigheden of competenties. Doen gaat over de randvoorwaarden die nodig zijn om kennis en vaardigheden in de praktijk te brengen. Het gaat dan onder meer over motivatie, houding en geloof in eigen kunnen.
- Bindingstechnieken toe te voegen, bijvoorbeeld door mensen afspraken met zichzelf te laten maken of door het instellen van automatische incasso. Hiermee geef je mensen handvatten om (goed) gedrag vol te kunnen houden.
- Aan te sluiten bij huidig gedrag, voorkeuren en de klantreis van de doelgroep en ervoor te zorgen dat de informatie bij mensen op het juiste moment onder ogen komt. In de literatuur wordt wel gesproken van *teachable moments*. Dit zijn momenten waarop mensen het geleerde meteen in praktijk kunnen brengen, waardoor ze meer open staan voor de informatie. Bijvoorbeeld vlak voor het nemen van een financiële beslissing of bij een belangrijke levensgebeurtenis, zoals trouwen, kinderen krijgen, samenwonen of met pensioen gaan.
- Sociale vergelijking te gebruiken. Mensen staan continu onder invloed van de mensen om hen heen en nemen hun gedrag over. Wat anderen doen zien zij als goed gedrag. Als het past bij de doelstellingen kan het daarom ook werken om aan te geven wat de meeste mensen doen.

Bij kinderen en jongeren blijkt de volgende factoren bij te dragen aan de effectiviteit van interventies:

- Structurele aanpak. Eenmalige of kortdurende interventies zijn niet genoeg. Het is niet realistisch om te verwachten dat drie lessen financiële educatie veel effect hebben op gedrag; daarvoor is meer nodig.
- Aansluiten op de belevingswereld van jongeren en bij situaties in het echte leven die op dat moment spelen. Wanneer specifieke onderwerpen worden behandeld en die meteen in de praktijk kunnen worden gebracht, neemt de effectiviteit toe.
- Aansluiten bij de cognitieve, sociale en psychologische ontwikkeling van de kinderen en jongeren en een doorlopende leerlijn aan te bieden.
- Onderwijsprofessionals te betrekken bij het maken van lesmateriaal dat op school gebruikt wordt en gebruik te maken van bewezen effectieve, activerende didactische methoden.
- Financiële vaardigheden te integreren in andere thema's.
- Docenten te trainen en ouders te betrekken.
- Rekening te houden met culturele factoren.

¹⁰ Nibud en Wijzer in geldzaken (2017) *Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen*. (<https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/effectieve-manieren-om-verantwoord-financieel-gedrag-te-bevorderen-jan2017.pdf>)